

НАЦІОНАЛЬНА І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК330.111.62:338.23:330.313

Вікторія СМЕСОВА

ЗРОЩЕННЯ ВЛАДИ І ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ: МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ І ШЛЯХИ РЕГУЛЮВАННЯ

Вирішено проблему неформальної взаємодії влади і власності в Україні, що призводить до лобіювання владою економічних інтересів компаній, яких «представляє» влада, корупційного використання коштів держави на їх користь через механізми дотацій, субсидій, субвенцій і фінансування державних програм, неефективного розподілу і перерозподілу бюджетних і позабюджетних коштів, формування передумов для розвитку тіншової економіки. Метою статті є обґрунтування основних шляхів та інструментів протидії та подолання проблеми зрощення влади і власності у вітчизняній економіці. Розкрито й обґрунтовано основні складові механізму зрощення влади і власності: суб'єкти, об'єкти, основні сфери, через які зазначений механізм реалізується, сфери, на які він чинить вплив, інструменти і важелі, форми і методи його реалізації. Визначено основні негативні наслідки дії конструкції «влада-власність» на економічні, соціальні й політичні процеси. Проголошено необхідність боротьби і протидії зазначеній проблемі у вітчизняній економіці у зв'язку з посиленням неефективності діяльності влади в економічному середовищі, набуттям неформальної взаємодії влади і великої власності інституційного та постійного характеру, посиленням корупції та лобіюванням економічних інтересів владно-власницьких структур. Запропоновано запровадження системної політики держави в сфері подолання проблеми зрощення влади і власності, яку необхідно проводити у сполученні з політикою довгострокового економічного розвитку та досягненням відтворення економічних відносин інтенсивного типу. Розроблено заходи державної політики, які спрямовані на обмеження дії механізму влади – власності у бюджетній і податковій сферах, заходи, які забезпечать підвищення ефективності відтворення економічних відносин та економічних інтересів у нормативно-правовій сфері.

Ключові слова: відтворення економічних відносин, влада, власність, економічні відносини, економічні інтереси, продуктивні сили.

JEL Classification: P14, D72, H3, H5

Постановка проблеми. Сьогодні однією з актуальних проблем вітчизняної економіки є зрощення влади і власності, їх перетворення в одне ціле таяк результат – негативний вплив на інших економічних суб'єктів і національну економіку.

© Вікторія Смесова, 2018.

Економічними наслідками такої «взаємодії» є лобювання інтересів компаній, які «представляє» влада, корупційне використання коштів держави на їх користь через механізми дотацій, субсидій, субвенцій і фінансування державних програм, неефективний для реалізації суспільних інтересів розподіл і перерозподіл бюджетних і позабюджетних коштів, формування передумов для розвитку тіньової економіки. З іншого боку, чиниться негативний вплив на економічний та інвестиційний імідж України, формується сприйняття потенційної ризикованості вкладення фінансових коштів у вітчизняну економіку, її нестійкості, тому пошук шляхів і механізмів вирішення зазначеної проблеми є важливим і актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес зрощення влади і власності, деспотичний вплив влади на інших суб'єктів власності вперше були обґрунтовані К. Марксом, який назвав його «азіатським способом виробництва», а пізніше Д. Нортон, Уоллісом Д., Вайнґастом Б. [1; 2]. Сучасні вчені-економісти та соціологи здійснювали аналіз інституційних механізмів вирішення проблеми влади-власності у пострадянський період (Р. М. Нурєєв, Ю. В. Латов) [3], обґрунтування передумов і механізмів реалізації владно-власницьких відносин через процеси розподілу і перерозподілу в економіці (О. Е. Бессонова, С. Г. Кірдіна) [4; 5], з'ясування економічних і соціальних наслідків впливу влади на економічні процеси та інтереси власності, впливу процесу олігархізації на економічне та інституційне середовище в Україні (В. В. Дементьєв, Ю. В. Кіндзерський) [6; 7] тощо. Одночасно механізми подолання і протидії впливу взаємодії влади і власності на відтворювальні взаємодії в економічній системі розглядаються сучасними економістами поверхово або фрагментарно, не мають системного характеру, обмежуються в основному пропозиціями щодо подолання корупції. Тому відповідно **метою статті** є визначення основних шляхів та інструментів державного регулювання проблеми зрощення влади і власності у вітчизняній економіці.

Основні результати дослідження. Влада-власність виступає упорядкованою системою, яка стабільно функціонує на основі постійної взаємодії елементів її механізму, який задає хід всієї її конструкції. Основні елементи механізму влади-власності розроблено і представлено нами на рис. 1. Суб'єкти зазначеного механізму представлені взаємодіючими сторонами влади і власності, а також іншими економічними суб'єктами, які зазнають наслідки впливу конструкції влади-власності. Об'єкти, на які спрямовані відносини влади-власності, є відображенням економічних інтересів сторін цієї конструкції як поверхневої форми зазначених відносин. Різноманітні види економічної вигоди (користі) від додаткового привласнення частини державних коштів, ресурсів, прибавочного продукту, преференцій, переваг соціального положення матеріального і нематеріального характеру, які мають економічну оцінку, утворюють основу об'єктів взаємодії влади і власності. З іншого боку, об'єкти влади-власності – це втрачені можливості та нереалізовані економічні інтереси інших суб'єктів економічної системи, що в силу неефективності державного регулювання були перерозподілені владою на користь обслуговуваних підприємств.

Основою дії механізму влади-власності є відносини привласнення-відчуження, через які влада привласнює собі (перерозподіляє обслуговуваним суб'єктам власності) державну власність, ресурси, бюджетні кошти і трансферти, державні кредити тощо, а також частку власності обслуговуваних підприємств. Для інших економічних суб'єктів

зазначені відносини обертаються обмеженим привласненням або неможливістю привласнення об'єктів державної власності, скороченням частки перерозподіленого на їх користь доданого продукту, недоспоживанням частини суспільних благ та ресурсів. Відносини власності доповнюються організаційно-економічними відносинами, за допомогою яких прискорюється привласнення-відчуження об'єктів влади-власності. Чим більший ступінь зрощення влади і власності, тим нижче ступінь відтворюваності економічних відносин, відновлюваної взаємодії економічних інтересів як форми прояву цього процесу.

Одночасно результат впливу відносин влади-власності прямим чином позначається на відносинах щодо виробництва, розподілу, обміну і споживання товарів та послуг, визначає їх характер, ефективність, межі, відтворюваність. Прямим чином відносини влади-власності пов'язані з розподільними і перерозподільними відносинами доданого продукту, обсяги і пропорції використання якого визначатимуть обсяги наповнення державної казни, частку продукту, яку отримують суб'єкти влади-власності та інші суб'єкти, ступінь реалізації суспільних інтересів та наданих владою можливостей для реалізації приватних економічних інтересів усіх без виключення економічних суб'єктів. З іншого боку, механізм влади-власності буде визначати хід інвестиційних, інституційних, правових, судових, політичних відносин, узгодженість яких залежить як від ефективності державного регулювання та економічної політики, так і від ступеня зростання влади і власності, при значному рівні якого формуються перекося і утворюється невідповідність між інвестиційними попитом і пропозицією, формальними нормами і правилами та дотриманням економічними суб'єктами інституційних обмежень, правового поля, уникнення ними тіншової та корупційної діяльності від співвідношення інтересів політиків та виборців.

Тому основними сферами, через які реалізується механізм влади-власності, є: податкова і бюджетна (забезпечують «здачі» і «роздачі» владою доданого продукту, поповнення доходів бюджету через податки, бюджетні витрати, трансферти); правова (закріплення прав власності, прийняття норм і правил ведення економічної діяльності, формування/обмеження економічної свободи і конкуренції, регулювання договірних відносин, встановлення преференцій і пільг, прийняття «необхідних» нормативно-правових актів тощо); судова (вирішення спорів щодо власності, затвердження судових рішень, зміна нормативно-правових актів на користь «певних» суб'єктів, закріплення їх монопольного положення тощо). Крім того, існують сфери, на які чинить вплив механізм влади-власності, зокрема сфера суспільного виробництва (розвиток підконтрольних видів і галузей виробництва, чітко регламентований розподіл ресурсів, обмеження щодо виробництва певних товарів), ринкова сфера (ціноутворення, зміна попиту і пропозиції на ринках ресурсів, товарів, робіт і послуг, встановлення монопольного або домінуючого положення на ринку), інвестиційна (коливання інвестиційного попиту і пропозиції, зміна відсотку за кредит, обсягів вивозу і відтоку капіталу, формування інвестиційного клімату), політична (формальні і неформальні взаємодії суб'єктів влади, нелегітимна боротьба за голоси виборців, політичне лобі), соціальна (зниження рівня соціальних виплат і трансфертів, зміни обсягів суспільних благ), тіншова (збільшення тіншового і кримінального сектору економіки, відмивання коштів, вивіз і відтік капіталу до офшорів, економічний і позаекономічний примус) сфери.

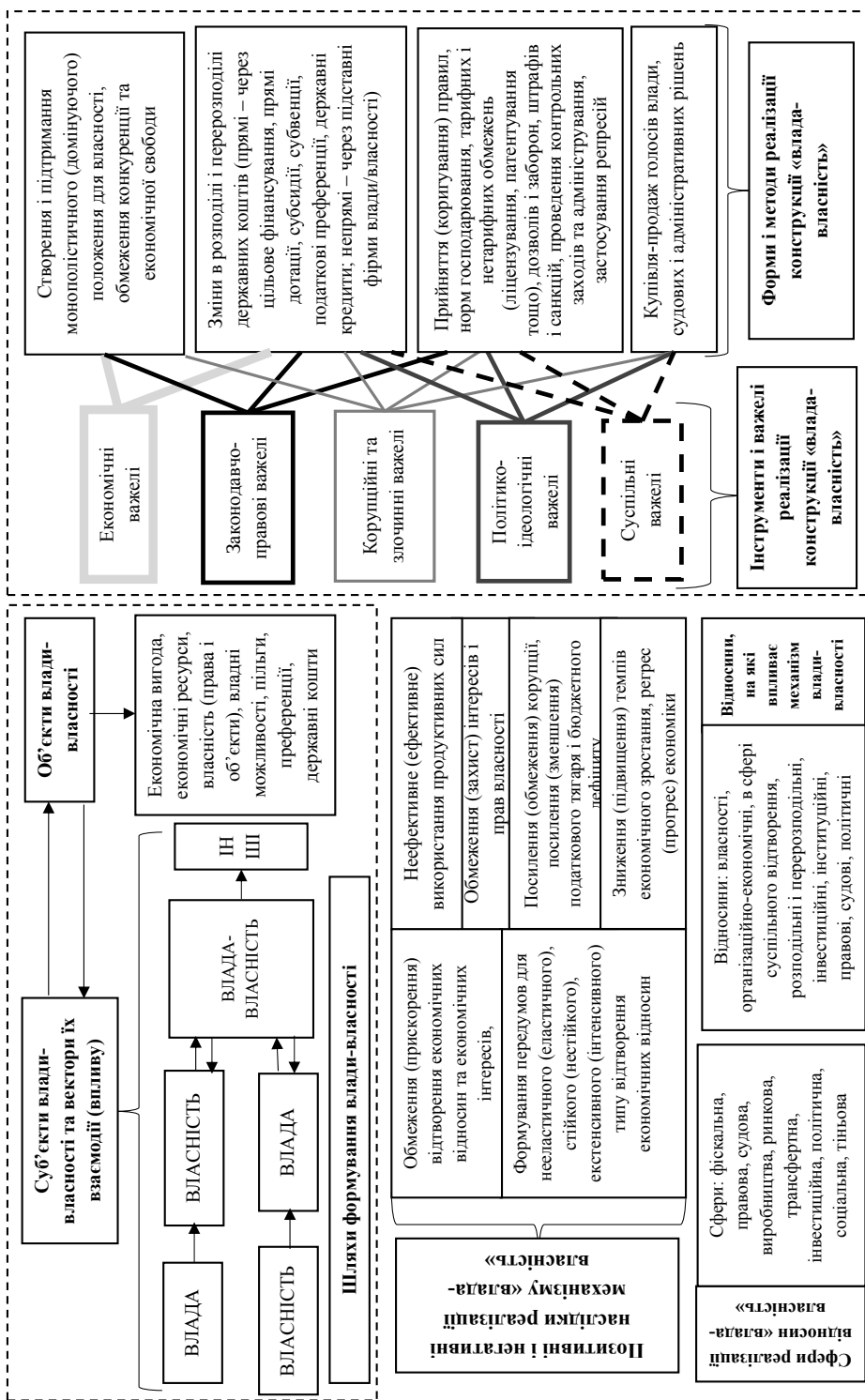

Рис. 1 Елементи механізму зрошення влади і власності*

Джерело: розроблено автором.

Основні інструменти і важелі реалізації механізму влади-власності, які використовуються владою та втілюються в основних формах і методах даного механізму, включають: 1) економічні важелі (податкові, бюджетні, позабюджетні, трансфертні, грошово-кредитні, антимонопольні) – в формі встановлення пропорцій розподілу і перерозподілу державних коштів (доходів, видатків бюджету, трансфертів), відсотку і обсягу державного кредитування, податкових ставок, мита і квот, преференцій, обсягів державних витрат на купівлю товарів і послуг у економічних суб'єктів, положення економічних суб'єктів на ринку та їх частки на ньому, регулювання рівня конкуренції; 2) законодавчо-правові важелі (закони, норми, правила, санкції, заборони, дозволи, примус) – методами зміни норм і правил оподаткування, прийняття нормативно-правових актів, які лобіюють інтереси обслуговуваних підприємств, закріплюють домінуюче (монопольне) положення певних суб'єктів і обмежують конкуренцію з іншими, в формі встановлення штрафних санкцій і правових обмежень для суб'єктів власності, запровадження системи дозволів і заборон, тарифних і нетарифних обмежень, бюджетних доходів і витрат, адміністративного регулювання тощо; 3) корупційні і злочинні важелі (хабарі, примус, підставні економічні суб'єкти влади/власності), які діють методами неправомірного привласнення владою-власністю об'єктів приватної та державної власності, підкупу інших суб'єктів влади, представників міжнародних організацій, незаконного привласнення бюджетних коштів на основі їх перерозподілу на свою користь, їх неправомірного нецільового використання, експропріації в формі рейдерського захоплення чужої власності, підробки документів на право власності, примушування інших економічних суб'єктів до зниження цін і виходу з ринку, до продажу за безцінь їх бізнесу, в формі зловживання владно-власницьким положенням тощо; 4) політико-ідеологічні важелі (ідеологія, політтехнології, лобі, політичні рішення, ЗМІ, мас-медіа) – в формі встановлення певної ідеології, яка зводиться в ранг директивного імперативу, маніпулювання голосами виборців та суспільною свідомістю, купівлі-продажу голосів для реалізації інтересів влади-власності, судових і адміністративних рішень на користь суб'єктів влади-власності, неформального прийняття політичних та економічних рішень, використання ЗМІ, мас-медіа для схилення виборців до влади, методами лобіювання інтересів великої власності, встановлення бюрократичних перепон з метою тиску на розподіл і перерозподіл коштів, власності держави, встановлення домінуючого положення економічних суб'єктів на ринку тощо; 5) суспільні важелі (громадські організації, професійні об'єднання, угоди між економічними суб'єктами) – в формі заключення угод влади-власності з суб'єктами власності, профспілками, які лобіюють певні економічні інтереси або «закривають очі» на зловживання владою, використання суспільних організацій, суспільних благодійних фондів для привласнення частини коштів і власності держави, а також відчуження частини власності інших економічних суб'єктів, «отримання» голосів виборців за надання економічної допомоги, фінансування певних проектів, схилення громадськості до підтримки певних товаровиробників, зупинки діяльності певних виробництв або відкриття шкідливих виробництв, передачі ресурсів в руки монополістичних об'єднань тощо.

Таким чином, сукупність зазначених інструментів і важелів, форм і методів механізму влади-власності чинить негативний вплив на відтворення економічних відносин та відновлення потоків ресурсів, продуктів, доходів, взаємодії економічних

інтересів суб'єктів власності. Одночасно через них влада-власність реалізує свої індивідуальні економічні інтереси.

До основних негативних наслідків впливу механізму влади-власності в економічній системі відносяться: 1) неефективне використання продуктивних сил і зниження рівня їх якості – зокрема, неефективне використання матеріальних і людських факторів виробництва призводить до зниження віддачі від ресурсів, неповної зайнятості засобів виробництва і робочої сили, зниження доданої вартості, ВВП, національного доходу, скорочення державних і приватних фондів грошових засобів; 2) обмеження реалізації інтересів і прав власності – держави, яка є носієм суспільних інтересів, приватних інтересів економічних суб'єктів – власників, на які чинить тиск влада-власність, встановлення меж реалізації економічної поведінки та зменшення обсягу самостійних прав власності економічних суб'єктів; 3) посилення корупції, збільшення податкового тягаря і бюджетного дефіциту в економічній системі; 4) зниження темпів економічного зростання, регрес і занепад економіки, стагфляція; 5) гальмування темпів відтворення економічних відносин, обмеження відновлюваної взаємодії економічних інтересів, стримування відтворення потоків ресурсів, продуктів, доходів; 6) формування передумов для нееластичного, нестійкого, екстенсивного типів відтворення економічних відносин тощо.

У вітчизняній економіці, для якої є характерною конструкція «влада-власність», остання укорінилася і стала основою економічної діяльності, вбудованим інститутом економічної системи, який повністю нівелює і нехтує інститути ринку, конкуренції та економічної свободи. Отже, влада-власність стала правилом і нормою економічної діяльності, інституційно закріпленими можливостями відхилення від нормативно-правових актів і суспільних орієнтирів, інститутом максимізації економічної вигоди (користі) конкретно визначеними суб'єктами. І в таких умовах усі без виключення економічні суб'єкти стають учасниками відносин та безпосередніми суб'єктами механізму влади-власності, оскільки відособленість та ізольованість від участі у таких відносинах призведе до їх дуже швидкого занепаду і вмирання, виключення з економічного та інституційного середовища. Тому ступінь приналежності економічного суб'єкта до влади-власності та легітимно закріплені за ним можливості щодо порушення норм і правил економічної діяльності, законодавчо-правових актів будуть визначати рівень реалізації його економічних інтересів та їх відтворення.

Оцінки Світового банку засвідчують, що у вітчизняній економіці «політично пов'язаними» в Україні визнаються 2% компаній, однак їм підконтрольні 25% активів усіх інших вітчизняних компаній, у тому числі в сфері гірничої промисловості, транспорту та енергетики – більш ніж 50% активів, в АПК – понад 25% відповідно [8]. Вважається, що фірма відноситься до «пов'язаної», якщо вона має щонайменше одну впливову політичну особу серед своїх власників, акціонерів або керівників [8]. На наш погляд, забезпечення ефективного відтворення економічних відносин в економіці України, що проявляється через відновлювану взаємодію економічних інтересів, є можливим тільки на основі вирішення проблеми влади-власності, створення економічних та інституційних умов для обмеження можливостей подальшої ескалації цієї проблеми при одночасному формуванні сприятливого середовища для відтворення економічних відносин інтенсивного типу. Разом із тим, аналіз заходів державного регулювання в

зазначеній сфері показує, що сьогодні у вітчизняній економіці відсутня комплексна політика держави щодо регулювання процесу зрощення влади і власності. При цьому державою регламентується проведення антимонопольної політики, розпочалася реалізація заходів у сфері боротьби і протидії корупції, децентралізації влади, проголошується необхідність посилення захисту прав власності, захисту економічної конкуренції та забезпечення економічної свободи тощо. Крім того, реалізуються реформи судової системи, правоохоронної діяльності загалом і поліції зокрема, державного управління, політична реформа. Однак слід визнати, що відособленість влади від власності та ефективність її управління за такого регулювання так і не були досягнуті, більшість впроваджених заходів є недієвими, інтереси і права суб'єктів власності, що не мають відношення до влади, є «розмитими», захист власності забезпечується «кришуванням» з боку різних інституцій, неформальні взаємодії із владою перетворилися вже в норму економічного життя, що вимагає, на наш погляд, системного підходу до боротьби з владою-власністю.

Зазначене передбачає необхідність запровадження системної політики держави в сфері подолання проблеми зрощення влади і власності, за якої всі напрями державного регулювання, які прямо або опосередковано пов'язані з вирішенням цієї проблеми, цілісно і комплексно були б спрямовані на досягнення єдиної цілі – ліквідацію такого негативного явища в економіці України. І одночасно з цим політику протидії владі-власності слід сполучувати з політикою довгострокового економічного розвитку та досягнення відтворення економічних відносин інтенсивного типу. За такого підходу будуть створюватися передумови для обмеження реалізації інтересів влади-власності і одночасно формуватиметься сприятливе економічне та інституційне середовище для відтворення економічних відносин, реалізації суспільних і приватних економічних інтересів власників.

Тому, виходячи із зазначеного, вирішення проблеми ефективного відтворення економічних відносин та економічних інтересів через обмеження дії механізму влади-власності у бюджетній і податковій сферах, на наш погляд, вимагає реалізації в політиці держави таких заходів:

– зниження ставки податків до економічно обґрунтованого рівня із повним виключенням подвійного оподаткування з метою ліквідації необхідності звернення до влади для неформального «сприяння» щодо повернення ПДВ, отримання дотацій із бюджету, цільової допомоги тощо. Низькі податки руйнують саму базу і підставу звернення власності до влади з метою сприяння щодо реалізації інтересів першої. Зауважимо, що суб'єкти власності готові сплачувати податки, однак ставка податку повинна бути помірною. Тому одночасно зниження податкового тиску також буде прямим стимулом для посилення економічної конкуренції та розширення економічної свободи, що стане підґрунтям для відкриття і функціонування малих і середніх підприємств, кількість яких катастрофічно впала в Україні у 2015–2018 рр.;

– усунення влади від одностороннього прийняття управлінських рішень щодо формування і використання державних коштів шляхом виконання цієї функції органами державної влади і місцевого самоврядування разом із незалежними експертами, громадськістю, які не є державними чиновниками або які не мають відношення до потенційних отримувачів державних коштів. Одночасно необхідним є здійснення

незалежного контролю за державними витратами з боку міжнародних експертних організацій, які також не мають відношення до потенційних отримувачів державних коштів. Як наслідок, зазначені заходи підвищать якість і детермінують прозорість громадських слухань, відкритість процесу використання державних коштів, особливо у випадку крупного фінансування і державних контрактів, а також перерозподілу бюджетних коштів на користь певних підприємств.

Йдеться про розширення участі громадськості, незалежних професійних експертів у процесі прийняття рішень влади щодо використання коштів бюджетних і позабюджетних фондів, зміни ціноутворення на ринках природних ресурсів, фінансування галузей і напрямів економічної діяльності, цільових проектів, надання дотацій певним підприємствам, перерозподілу коштів для їх підтримки; забезпечення прозорості державних закупівель, відкриття тендерів, створення широкого конкурсу і обрання виконавця професійними експертами, які б відповідно, обиралися комп'ютерною системою, а не призначалися державними чиновниками;

– запровадження повної прозорості реально здійснених податкових витрат і одночасно отриманих обсягів податкових надходжень від економічних суб'єктів до державних фондів (бюджетних і позабюджетних), розкриття інформації з повною конкретизацією видатків (окрім секретних) із зазначених фондів, а також конкретизацією видатків щодо купівлі державою товарів (послуг) у економічних суб'єктів, видатків в сфері фінансування діяльності органів влади, що детермінує обмеження впливу влади на «персоналізований» розподіл і перерозподіл коштів держави, передачу об'єктів державної власності обслуговуванню підприємствам.

Для забезпечення цього вважаємо необхідним: ведення реєстру економічних суб'єктів, які отримують від держави податкові пільги і преференції, державну допомогу і дотації з вказанням їх обсягів, економічного обґрунтування владою необхідності їх надання, звіту щодо їх використання (у т. ч. щодо повернення ПДВ); оприлюднення для громадськості обсягів і напрямів усіх витрат всередині міністерств і відомств, а також видатків отримувачів цих коштів; конкретизації витрат коштів, використаних за цільовими програмами і державною допомогою, а також оприлюднення всіх видатків щодо їх використання не тільки узагальнено, а конкретно за кожним платежем тощо;

– обмеження перерозподілу бюджетних коштів на користь монополістичних підприємств, об'єктивне ціноутворення вартості послуг природних монополій та їх відповідність якості даних послуг, розвиток конкурентного економічного середовища, розширення економічної свободи, що забезпечить вільний доступ на ринок малих і середніх підприємств, дозволить їм конкурувати з великими підприємствами щодо привласнення частки державної власності та участі у конкурсах і тендерах, підвищити рівень захисту інтересів і прав власності.

Мова йде, по-перше, про перехід природних монополій на власне фінансування і відхід від дотацій із Державного бюджету; по-друге, перегляд державою разом із громадськістю та галузевими експертами вартості послуг природних монополій для населення, для якого використовуються природні ресурси власної добичі, а тарифи будуються на основі вартості імпортованих ресурсів, що знизить бюджетне навантаження в аспекті зменшення витрат на субсидювання населення; по-третє, зведення до мінімуму адміністрування діяльності підприємств і перевірок з боку

держави, натомість посилити незалежний контроль за якістю їх продукції, робіт та послуг, впровадження не тільки вільного відкриття, але і безперешкодного закриття підприємств з метою підтримання економічної свободи і конкурентного середовища, що у сукупності з низьким рівнем оподаткування дасть змогу знизити рівень корупції і підвищити ступінь економічної свободи;

– перехід до міжнародних форм звітності щодо витрат економічних суб'єктів, у тому числі держави, що дасть змогу здійснювати співставлення: обсягів коштів, розподілених до державних фондів, і перерозподілених державою фінансових ресурсів; обсягів наданих пільг і преференцій вітчизняним економічним суб'єктам та аналогічних витрат в інших країнах світу; здійснених державою витрат на користь економічних суб'єктів та їх економічного і соціального внеску у вітчизняну економіку, відтоку їх капіталу і приналежності до офшорних компаній тощо;

– перехід від політики дотацій і субсидювання суб'єктів господарювання із державних фондів до політики спрямування коштів держави в інноваційно-інвестиційному напрямі. Розширення інноваційно-інвестиційного фінансування державою є можливим за рахунок зниження витрат на субсидії і дотації із державних фондів, використання на зазначені інвестиційні цілі міжнародних запозичень, переорієнтацію існуючих державних підприємств на випуск і реалізацію інноваційної продукції, у т. ч. підприємств, які готувалися до приватизації, створення в Україні єдиного банку інновацій, який би акумулював вітчизняні інноваційні проекти, що мають значний економічний і соціальний ефект та спрямовані на реалізацію суспільних і приватних інтересів.

Зазначене передбачає реалізацію державою пріоритетних для вітчизняної економіки інноваційних проектів через створення спільних державно-приватних підприємств, які, з одного боку, забезпечать перехід до новітніх високотехнологічних виробництв, енергоефективних та енергозберігаючих технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, а, з іншого боку, детермінують створення нових робочих місць, що значно знизить необхідність субсидювання населення і підприємств, дасть змогу збільшити надходження коштів до державних фондів. Одночасно зазначені заходи можуть бути реалізовані через державне кредитування малих і середніх підприємств за умови спрямування отриманих коштів у конкретно визначених високотехнологічних напрямках і сферах.

У контексті вирішення проблеми зрощення влади і власності, яка чинить негативний вплив на ефективність відтворення економічних відносин та економічних інтересів, у нормативно-правовій сфері слід здійснити такі заходи:

– розробити і надати чинність нормативно-правовим актам у сфері запобігання і протидії лобіюванню інтересів економічних суб'єктів, затвердити механізм виявлення, коло учасників і суб'єктів лобістських відносин, кримінальну відповідальність влади за факти лобіювання, а також відповідальність суб'єктів власності, які здійснюють дії з метою зрощення з владою і лобіювання їх інтересів, розробити дієві заходи боротьби і регулювання державою лобі, здійснювати щорічний моніторинг ефективності діяльності влади і її схильності до лобістських відносин на основі міжнародної методології, обсягів фінансування політичних партій та їх джерел, посилити контроль громадськості за лобіюванням інтересів економічних суб'єктів та запровадити здійснення ними перевірки інформації щодо зазначених фактів за громадськими зверненнями,

впровадити державну реєстрацію суб'єктів-лобі і контролю за змінами вітчизняного законодавства у напрямі сприяння реалізації їх економічних інтересів тощо.

Сьогодні в Україні взагалі відсутня законодавча база щодо запобігання і протидії лобістській діяльності, не проводиться контроль і відсутня взагалі будь-яка відповідальність влади за лобіювання й обслуговування інтересів економічних суб'єктів, лобістські відносини не розслідуються ні спеціальними, ні антикорупційними органами, які б могли паралельно здійснювати контроль за фактами лобіювання;

– здійснити правове й адміністративне обмеження реалізації особистих економічних інтересів влади-власності через скорочення кількості суб'єктів вищого і середнього ешелону влади та зменшення витрат на їх фінансування, повне позбавлення депутатів і суддів особистої недоторканості, недоторканості їх власності, нормативно-правове закріплення можливостей накладення на неї арешту, беззастережне притягнення до відповідальності можновладців, які поєднують свою службову діяльність з економічною діяльністю та діяльністю у громадських організаціях, а також тих, доходи і вартість майна яких не відповідає задекларованому рівню, запровадження декларування інтересів влади та членів їх сім'ї, у тому числі дій з продажу часток належним їм підприємств, передачі майнових і немайнових прав, активів в управління трастовим компаніям, володіння правами власності на ЗМІ і мас-медіа, забезпечення нормального і повного функціонування систем PROZORRO та DOZORRO;

– розробити правовий механізм взаємодії держави, громадських організацій, експертів, фахівців у сфері участі та контролю за розподілом та перерозподілом бюджетних коштів, протидії й запобігання лобіювання і корупції у владі, запровадити систему обов'язкової перевірки суб'єктів влади та реалізації нею особистих інтересів у процесі здійснення службової діяльності за громадськими зверненнями, нормативне затвердження повного переходу державними службовцями на електронне виконання функцій і обмеження адміністрування бізнесу з боку держави, що дозволить вирішити конфлікт інтересів органів влади і власності;

– посилити боротьбу з корупцією у сфері влади та удосконалити правові механізми протидії та виявлення корупції в частині розширення повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції і Національного Антикорупційного Бюро України (забезпечення їх повного доступу до інформації щодо доходів, майна, економічної діяльності влади, державних реєстрів та інших інформаційних баз даних, залучення ними до співпраці вітчизняних експертів та експертів міжнародних організацій), формування Антикорупційного суду, затвердження Антикорупційної стратегії України на 2018–2020 рр. і програми заходів щодо її реалізації [9], а також інших нормативно-правових документів відповідно до вимог міжнародних договорів у зазначеній сфері, здійснення розподілу повноважень влади та розширення доступу до прийняття управлінських рішень незалежних експертів і громадськості, впровадження щорічного національного моніторингу і контролю рівня корупції в сфері влади тощо;

– забезпечити захист прав власності економічних суб'єктів через обмеження одноособового прийняття доступу приватних нотаріусів і приватних реєстраторів до зміни складу власників підприємства та зміни в державному реєстрі документів, які прямо/опосередковано впливають на перехід права власності до інших економічних суб'єктів з обов'язковою перевіркою контрольно-ревізійними органами зазначених

дій, розробити правовий механізм притягнення до відповідальності суб'єктів влади, які вчиняють дії щодо неправомірного відчуження власності від власників. Зазначені заходи спрямовані на уникнення рейдерських захоптів підприємств, нелегітимного переходу власності на користь великих підприємств і можновладців, обмеження діяльності «чорних» нотаріусів, суддів і підставних осіб представників влади;

– запровадити в судовій системі необхідність проведення судових засідань з повним відеозаписом процесу, відкритим доступом в мережі Інтернет до будь-якого судового засідання (окрім засідань, пов'язаних із порушенням державної таємниці), без можливості доступу й ідентифікації судді будь-якою стороною процесу (без аудіо- і візуального доступу до зовнішності й природнього голосу судді, його персональних даних, вибір судді комп'ютерною системою за державним реєстром суддів, здійснення суддею провадження за загальної стіною, в якій є вікно з дзеркальним склом), впровадження високого рівня оплати праці суддям, надання суддівського імунітету (неможливість притягнення до відповідальності у зв'язку зі здійсненням правосуддя) і одночасно впровадження повного позбавлення судді права здійснювати судочинство у разі негативного висновку щодо винесеного суддею рішення незалежними міжнародними експертами;

– обмежити можливості налагодження неформальних зв'язків політичних партій із громадськістю, зокрема, законодавчо встановити максимальний рівень витрат на передвиборчу агітацію політичних партій, впровадити відкрите декларування усіх надходжень і витрат політичних партій на своє фінансування, встановити відповідальність за неформальні зв'язки політичних партій із громадськими організаціями та професійними об'єднаннями, а також схилення їх до реалізації своїх інтересів.

Висновки. Таким чином, запропоновані нами заходи в сфері вирішення проблеми влади-власності будуть сприяти активізації відтворення економічних відносин в економіці України і одночасно дозволять забезпечити постійне відновлення процесу реалізації суспільних і приватних економічних інтересів. Однак, як свідчить проведений нами аналіз показників економічної діяльності України, застосування заходів у сфері боротьби зі зрощенням влади і власності мають супроводжуватися економічними заходами, спрямованими на стимулювання інтенсивного типу відтворення економічних відносин та економічних інтересів, а також стимулювання еластичного типу відновлюваних взаємозв'язків в економічній системі, адже вітчизняній економіці вкрай необхідні якісні покращення у системі відносин власності, організаційно-економічних відносин у сполученні з активною участю економічних суб'єктів в економічних взаємозв'язках і взаємодіях, готовністю і спроможністю економічної системи до якісних змін.

Список використаних джерел

1. Маркс К. Сочинения: изд. 2 / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М., 1961. – Т. 24. – 648 с.
2. Норт Д. *Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества* / Д. Норт, Д. Уоллис, Б. Вайнгаст. – М., 2011. – 480 с.
3. Латов Ю. В. *Постсоветское институциональное развитие: в поисках выхода из колеи власти-собственности* / Ю. В. Латов, Р. М. Нуреев // *Мир России*, 2015. – Т. 24. – № 2. – С. 50–88.
4. Бессонова О. Э. *Институциональное развитие России: переход к контрактному раз датку* / О. Э. Бессонова // *Мир экономики и управления*, 2018. – Т. 18. – №2. – С. 21–34.

5. Кирдина С. Г. Об институциональных матрицах: тезисы теории / С. Г. Кирдина // Вестник университета, 2000. – № 1. – С. 95–115. – (сер. «Институциональная экономика»).
6. Постсоветский институционализм: десять лет спустя: моногр.: в 2-х т.; под ред. В. В. Дементьева, Р. М. Нуреева. – Донецк, 2013 Т. 1. 464 с.
7. Кіндзерський Ю. В. Інституційна пастка олігархізму і проблеми її подолання / Ю. В. Кіндзерський // Економіка України, 2016. – №12. – С. 22–46.
8. Кахконен С. Яка вартість кумівського капіталізму для України. [Електронний ресурс] / С. Кахконен. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/03/14/634957/>.
9. Про Антикорупційну стратегію на 2018-2020 рр. :Закон України № 8324 від 26.04.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6F800A.html.

References

1. Marx K., Engels F. Sochineniia: izd. 2 [Collected works: second edition]. Moscow, 1961, Vol. 24, 648 p. [in Russian].
2. North D., Wallis J., Weingast B. Nasilie i sotsialnye poriadki. Kontseptualnye ramki dlia interpretatsii pismennoi istorii chelovechestva [Violence and social orders: a conceptual framework for interpreting recorded human history]. Moscow, 2011, 480 p. [in Russian].
3. Latov Yu. V., Nureev R. M. Postsovetskoe institutsionalnoe razvitie: v poiskakh vykhoda iz kolei vlasti-sobstvennosti [Post-Soviet institutional development: in search for the exit out of 'power- property' track]. Mir Rossii – Universe of Russia, 2015, Vol. 24, No. 2, p. 50-88 [in Russian].
4. Bessonova O. E. Institutsionalnoe razvitie Rossii: perekhod k kontraktnomu razdatku [Institutional development of Russia: transition to contract transfers]. Mir ekonomiki i upravleniia – World of Economics and Management, 2018, Vol. 18, No. 2, p. 21-34 [in Russian].
5. Kirdina S. H. Ob institutsionalnykh matritsakh: tezisyy teorii [On institutional matrices: theoretical notes]. Vestnyk unyversyteta (Seriia 'Institutsionalnaia ekonomika') – University Herald (Series 'Institutional Economy'), 2000, No. 1, p. 95-115 [in Russian].
6. Dementeva V. V., Nureeva R. M. (ed.) Postsovetskii institutsionalizm: desiat let spustia: monohr. [Post-Soviet institutionalism: ten years after: monograph]. Donetsk, 2013, Vol. 1, 464 p. [in Russian].
7. Kindzerskyi Yu. V. Instytutsiina pastka oliharkhizmu i problemy yii podolannia [Institutional trap of oligarchism and challenges of combating it]. Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine, 2016, No. 12, p. 22-46 [in Ukrainian].
8. Kakhkonen S. Yaka vartist kumivskoho kapitalizmu dlia Ukrainy [What is the cost of crony capitalism for Ukraine], from <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/03/14/634957/> [in Ukrainian].
9. Pro Antykoruptsiinu stratehiiu na 2018-2020 rr.: Zakon Ukrainy № 8324 vid 26.04.2018 [On anti-corruption strategy for 2018-2020: Law of Ukraine No. 8324 of 26.04.2018], from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6F800A.html [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 25 жовтня 2018 р.